

УДК 37.035.6

ДО ПИТАННЯ ПРО КУЛЬТУРУ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ

Шулла Тетяна Анатоліївна

м. Ужгород

У статті досліджено поняття "культура міжнаціонального спілкування" як наукову дефініцію з філософських, психологічних та педагогічних позицій, а також визначено її зміст та структуру.

Ключові слова: культура, спілкування, комунікація, культура міжнаціонального спілкування.

В сучасних умовах інтенсивних міграцій і взаємодії різних культур у світі різко підвищується актуальність і значимість національних культурних установок, ціннісно-символічних аспектів буття національних соціумів, специфічних особливостей конкретних етносів. У цьому плані особливого інтересу набуває питання культури міжнаціонального спілкування людей.

У науковій літературі поняття "культура міжнаціонального спілкування" почало досліджуватися з початку 80-х років ХХ століття. Так, проблема спілкування в поліетнічній сфері, а також типологія міжнаціонального спілкування в умовах різних соціально-політичних систем досліджується в роботах А. Авксентьева, Т. Атрощенко, Т. Бурмістрової, М. Гасанова, Л. Дробіжева, М. Євтуха, В. Заслуженюк, М. Маклюєна, Д. Хупса та ін. Так, Л. Дробіжева аналізує роль соціально-психологічних аспектів міжнаціонального спілкування, розглядаючи при цьому структуру спілкування в цілому. В роботах Т. Бурмістрової і О. Дмитрієва досліджується сутність і процес виховання культури міжнаціонального спілкування в різних сферах суспільного життя. У вивченні проблеми міжнаціонального спілкування важливе місце займають етнологічні теорії С. Арутюнова, Е. Баграмова, М. Барета, М. Гінзбурга, М. Насирової, Т. Яблонської та ін., які дозволяють глибше осмислити сутність міжетнічних відносин і виявити особливості даного процесу.

Таким чином, звернемо увагу на дослідження понять "культура", "спілкування" та суміжних із ними дефініцій, які сприяли появі та широкому поширенню терміна "культура міжнаціонального спілкування" безпосередньо в галузях філософії, психології та педагогіки.

У сучасній науковій літературі можна знайти безліч різноманітних визначень поняття "культури". Наведемо деякі з них.

На думку П. Флоренського "культура – це середовище, в якому виростає і живиться особистість, оскільки вона, творячи культуру, творить саму себе як суб'єкта соціокультурного процесу" [1]. Ця ідея підтримується, розвивається і в сучасних дослідженнях, де культура особистості трактується як специфічна, генетична, не спадкова сукупність засобів, способів, форм, візрців, орієнтирів взаємодії людини з середовищем існування.

Зарубіжні вчені, зокрема Дж. Ауергаймер визначають культуру як особливий спосіб життя, що передбачає наявність цінностей

та ідей, які реалізуються в суспільних відносинах, вірі, звичаях, матеріальному житті. На думку вченого, культура – це система орієнтирів, яка залежить як від кожного окремого індивіда, так і від суспільства в цілому. Через суспільство відбувається відтворення моделі способу життя кожної окремої особистості. Всередині певної культури створюються символи, які є зрозумілими лише тим, хто належить до цієї культури. До цих символів належить, безперечно, і міжособистісна взаємодія людей через усне мовлення [2].

А. Кнап пов'язує культуру не з системою орієнтирів, а з механізмом контролю, який може управляти поведінкою тих, хто належить до даної культури. Отже, культурне знання здобувається за допомогою інтеракції, а культура виникає там, де є суспільство і розвивається як через індивіда, так і через суспільство [3].

В. Гінц-Роммел зазначає, що у визначенні культури слід виділити певний просторовий аспект, оскільки, культури не лише обмежуються визначеною територією, але й ці території відокремлені одна від одної. В цьому випадку кожна культура є продуктом міжкультурних процесів [4].

Німецький дослідник Й. Ребейн визначає культуру як форму виявлення буття, систему ідей, особливості сприйняття інформації, традиції, фольклор у певному середовищі людського життя. Культура особливо проявляється в ідеології, інтересах, думках, почуттях, мові [5].

Таким чином, специфічною відмінною рисою тієї чи іншої культури є мовлення, яке засобами мови відіграє головну роль у міжособистісній взаємодії, встановленні контактів і взаєморозуміння. Воно реалізується під час комунікації, спілкування людей.

Термін "комунікація" з'явився у науковій літературі на початку ХХ століття у зв'язку з необхідністю вивчення процесів міжособистісного спілкування, взаємного розуміння людини людиною, ефективності життєдіяльності, досягнення успіху, а також з розвитком засобів масової інформації, їх впливом на свідомість індивіда і масову свідомість, необхідністю вивчення механізмів маніпулювання особистістю, масами, управління суспільством, його культурою. Дійсно, культура формує особистість членів суспільства, а їй культурі, навчаються шляхом прямого і непрямого спілкування.

Відзначимо, що на сьогодні сформувалось кілька підходів до феномену спілкування.

Термін "спілкування" визначають як систему цілеспрямованих і мотивованих процесів, які забезпечують взаємодію людей в колективній діяльності, реалізують суспільні і особистісні, психологічні відносини і використовують специфічні засоби, перш за все – мову [6].

На думку Б. Ананьєва, особливою характеристикою спілкуван-

ня є те, що через спілкування індивід будує свої відносини з іншими людьми. Тому поведінка індивіда виступає не тільки як складний комплекс видів соціальної діяльності, з допомогою яких “опредмечується” навколишній світ, природа, але і як спілкування, практична взаємодія з людьми [7].

Спілкування виступає як умова пізнання людьми дійсності, формування у них емоційного відгуку на цю дійсність і поведінки, яка базується на цьому пізнанні.

Міжособистісна взаємодія, якою є спілкування, завжди визнається системою суспільних відносин, в яку вона включена.

Оскільки спілкування постійно виступає як міжіндивідуальний зв'язок, індивідуальна форма діяльності, в структурі і динаміці спілкування неможливо відділяти особистісне (індивідуальне) від суспільного.

Б. Ломов вважає спілкування і діяльність двома сторонами соціального буття людини, її способу життя. Суть цього підходу в тому, що спілкування розглядається як специфічна система міжособистісної взаємодії [8].

Цікавий підхід пропонує вчений В. Соковнін, який розглядає спілкування як складний феномен, визначення якого не може зводитися до однієї дефініції. Він аналізує спілкування як діяльність, комунікацію, взаємовідносини, взаємовплив [9].

Таким чином, спілкування – це відносно самостійна, специфічна сфера індивідуального буття людини, яка діалектично зв'язана з іншими сферами її життєдіяльності, це процес міжособистісної взаємодії індивідів.

У процесі міжособистісної взаємодії представників різних культур, а також забезпечення культурних контактів між людьми різних національностей необхідним є володіння культурою міжнаціонального спілкування.

На думку Т. Атрощенко, культура міжнаціонального спілкування – це узагальнююча характеристика суб'єкта спілкування, що володіє способами спілкування в багатоетнічному середовищі, які розкривають його участь у функціонуванні і розвитку соціальних і політичних інститутів, цінностей культури і норм спілкування з національними суб'єктами. Виходячи з цього культура міжнаціонального спілкування – це система характерних для особи, націй, класів і соціальних груп або суспільства в цілому ідей та уявлень, способів, форм і видів специфічної культурної діяльності, здійснюваних з метою поглиблення взаємодії і взаємовпливу людей різних національностей; сукупність норм і національних настанов, якими мають керуватися члени суспільства у процесі безпосереднього спілкування.

Культура міжнаціонального спілкування – це прояв національного самоототожнення та взаємодії націй. Вона за своєю суттю та змістом є як внутрішньою якістю самої нації, так і зовнішньою, набутою нацією в процесі спілкування з іншими народами, тобто у процесі взаємодії націй. Тому жодна нація не може вступити в міжнаціональне спілкування, не усвідомивши свого ставлення до інших етнічних спільностей, що її оточують. Сформована національна самосвідомість є умовою сприятливих міжнаціональних відносин, включаючи особисті [10].

Досліджуючи культуру міжнаціонального спілкування, вчені визначають її як певні взаємозв'язки й взаємостосунки, у процесі яких люди, що належать до різних національних спільнот, дотримуються різних релігійних обрядів, обмінюються досвідом, духовними цінностями, думками, почуттями. Культура такого спілкування залежить від загального рівня розвитку людей, від їх уміння сприймати й дотримуватися загальнолюдських норм та моралі.

З позиції В. Скуратівського, культура міжнаціонального спілкування – це визначена система духовних цінностей (ідей, поглядів, почуттів), норм поведінки, форм діяльності в різних сферах громадського життя в процесі взаємин соціально-етнічних спільностей, колективів, окремих особистостей – представників різних національностей, в основі яких лежать національна самосвідомість, етнічна рівність, дружба, довіра, повага, гуманізм, непримиренне відношення до націоналізму, шовінізму, расизму, єдність національного і загальнолюдського з метою всебічної гармонізації, гуманізації

національних і міжнаціональних відносин, загального прогресу суспільства [11].

Культура міжнаціонального спілкування, з погляду С. Шермухамедова, – це реалізація взаємозалежних інтересів націй і народностей у процесі економічного, соціального і духовного життя на принципах рівноправності, інтернаціоналізму, взаємодопомоги на благо кожної нації, кожної народності, що складе благополуччя всієї міжнаціональної держави. Призначення культури міжнаціонального спілкування – здатність до більш заглибленого пізнання етносами один одного і посилення взаємин між ними [12].

На нашу думку, культура міжнаціонального спілкування – це система цінностей, мотивів, установок і переконань, навичок розумової діяльності під час міжкультурної комунікації, прагнення інтеграції в іншу культуру, толерантна поведінка в мультикультурному суспільстві.

У науковій літературі структуру культури міжнаціонального спілкування представлено трьома взаємопов'язаними компонентами: інтелектуальним, діяльним, ціннісно-мотиваційним [13].

Інтелектуальний компонент характеризує знання, погляди, переконання людини. На основі знань виробляються переконання, які відображають мотивацію, що безпосередньо стимулює поведінку людини.

Варто зазначити, що знання перетворюються в особистісні переконання тільки в процесі діяльності людини. Крім того, саме в практичній діяльності людина виявляє свої переконання, формує необхідні навички з реалізації взаємин з представниками різних національностей, вміння доброзичливого, конструктивного міжнаціонального спілкування. Все це дає підставу виділити в структурі культури міжнаціонального спілкування діяльним компонент.

Ціннісно-мотиваційний компонент містить національні і загальнолюдські цінності, що дозволяють оцінювати свої вчинки, дії та поведінку інших людей з точки зору певних уявлень, вибирати засіб міжнаціонального спілкування і передбачає наявність певних цінностей, інтересів, цілей, мотивів участі людини в міжнаціональному спілкуванні.

Основними функціями культури міжнаціонального спілкування є:

- гуманістична: сприяє розвитку гуманітарної, моральної, духовної культури особистості;
- комунікативна: забезпечує морально-емоційну взаємодію з представниками різних етнічних спільнот як носіїв різних етнокультурних цінностей;
- аксіологічна: забезпечує створення, збереження і засвоєння соціокультурних цінностей, що ініціюють збереження етнокультурної ідентичності та розвиток загальної культури особистості;
- пізнавально-розвиваюча: культура міжнаціонального спілкування є способом опанування певною системою знань і соціокультурним досвідом, у тому числі й міжнаціонального спілкування, чинником розвитку і саморозвитку особистості і культури;
- виховна: забезпечує формування системи позитивних відносин особистості до цінностей національних культур та їх носіїв, традицій і звичаїв народів;
- нормативна: сукупність норм, відносин і стереотипів поведінки, прийнятих в тій чи іншій національній культурі, що регламентують поведінку і спілкування в даній культурі;
- регулятивно-коригувальна: виступає фактором регулювання процесів спілкування, розвитку і саморозвитку особистості в полікультурному середовищі [13].

Таким чином, за останні десятиліття, завдяки розширенню взаємодії між різними країнами світу, у філософії, педагогіці та психології окреслилися досить важливі напрями досліджень, що пов'язані з комунікацією представників різних народів та впливом їх культур. Визначальною при цьому стає культура міжнаціонального спілкування, яка на нашу думку, сприятиме успішній соціалізації особистості у поліетнічному регіоні.

Література

1. Флоренский П. Наука – неотъемлемая часть культуры / П. Флоренский, В. Зинченко // Вопросы философии. – 1990. – №1. – С. 33 – 50.

2. Auernheimer G. Interkulturelle Kompetenz: ein neues Element pädagogischer Professionalität / Georg Auernheimer. – München: Druckerei Sommerda GmbH, 2002. – S.183-205
3. Knapp A. Interkulturelle Kompetenz: eine sprachwissenschaftliche Perspektive / Anelie Knapp. – München: Druckerei Sommerda GmbH, 2002. – S.63-80.
4. Hinz-Rommel W. Interkulturelle Kompetenz. Ein neues Anforderungsprofil für die soziale Arbeit / Wolfgang Hinz-Rommel. – Berlin: Volk und Wissen, VEB, 1994. – 223 s.
5. Rehbein J. Interkulturelle Kommunikation / Jochen Rehbein. – Frankfurt/M: Veritas, 1985. – 145 s.
6. Леонтьев А. А. Психология общения / Алексей Алексеевич Леонтьев. – М.: Смысл, 1999. – 365 с.
7. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Борис Герасимович Ананьев. – Л., 1968. – 318 с.
8. Ломов Б.Ф. Категория общения и деятельности в психологии / Борис Федорович Ломов // Вопросы философии. – 1979. – №8. – С. 34 – 47.
9. Соковнин В.М. О природе человеческого общения: Опыт философского анализа / Владимир Михайлович Соковнин. – Фрунзе, 1974. – С. 45 – 48.
10. Атрощенко Т. О. Розвиток культури міжнаціонального спілкування майбутнього вчителя початкових класів: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Тетяна Олександрівна Атрощенко. – К. : 2005 – 24 с.
11. Скуратовский В.А. Культура межнационального общения: проблемы регулирования и саморегулирования / Виталий Андреевич Скуратовский. – К.: Вища Школа, 1991. – С.15.
12. Шермухамедов С. К вопросу о культуре межнационального общения / Саид Шермухамедов // Философия науки. – 1990. – № 8. – С. 34.
13. Насырова М. Б. Этнопедагогический подход в воспитании культуры межнационального общения студентов: монография / Мусфира Бадиковна Насырова. – Оренбург: Пресса, 2007. – 289 с.

В статье исследовано понятие «культура межнационального общения» как научную дефиницию из философских, психологических и педагогических позиций, а также определено ее содержание и структуру.

Ключевые слова: культура, общение, коммуникация, культура межнационального общения.

The author of the article has considered the concept of «culture of interethnic communication» notions as a scientific definition of philosophical, psychological and pedagogical approaches, and has determined its content and structure.

Key words: culture, communication, communication, culture, international communication.